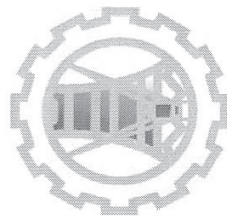

KOŚCIÓŁ PW. ŚW. JERZEGO OSTROPA

MONOGRAFIA

SPOTKANIE Z ZABYTKIEM

NR 1 (II) 2008

Wydawnictwo
Wydziału Budownictwa
Politechniki Śląskiej
Gliwice

Redaktor Monografii: prof. dr hab. inż. Stanisław MAJEWSKI
Sekretarz Monografii: dr inż. Antonina ŻABA
Redaktor techniczny: mgr inż. Dominik WOJEWÓDKA

Adres Redakcji:

Redakcja Monografii SPOTKANIE Z ZABYTKIEM
Wydział Budownictwa Politechniki Śląskiej
44-100 GLIWICE, ul. Akademicka 5
Monografia.Rb@polsl.pl

Monografia udostępniona jest na stronie

<http://kaproc.rb.polsl.pl/spotkanie/index.html>

Recenzenci Monografii 1 (II) 2008:

ARCHITEKTURA

Dr hab. inż. arch. Agata ZACHARIA SZ, Politechnika Krakowska

BUDOWNICTWO

- Fizyka budowli

Prof. dr hab. inż. Piotr KLEMM, Politechnika Łódzka

- Konstrukcje

Dr hab. inż. Jerzy JASIEŃKO – prof. nzw. w Politechnice Wrocławskiej

Dr hab. inż. Jarosław Z. MIRS KI – prof. nzw. w Politechnice Świętokrzyskiej

- Korozja biologiczna

Prof. dr hab. Alicja STRZELCZYK, Uniwersytet M. Kopernika w Toruniu

Prof. dr hab. inż. Wojciech SKOWRONSKI, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

INŻYNIERIA SANITARNA

Dr hab. inż. Marian KWIETNIEWSKI – prof. nzw. w Politechnice Warszawskiej

OCHRONA I OPIEKA NAD ZABYTKAMI

Prof. przew. kwal. II Bogumiła ROUBA, Uniwersytet M. Kopernika w Toruniu

Projekt okładki: A. Żaba

Wykorzystano zdjęcia J. Gałaszka przedstawiające główkę aniołka w czasie oczyszczania

Oprawa i druk:

D&D Sp. z o.o.

44-100 Gliwice, ul. Moniuszki 6

Krzysztof M. ROSTAŃSKI¹

Katedra Urbanistyki i Planowania Przestrzennego, Politechnika Śląska, Gliwice

ZAŁOŻENIE KOMPOZYCYJNE ZIELENI WOKÓŁ KOŚCIOŁA PW. ŚW. JERZEGO W OSTROPIE

Streszczenie. Artykuł przedstawia analizę wartości zieleni zastanej wokół kościoła pw. św. Jerzego w Ostropie. Oceniono jej wartość przyrodniczą i kompozycyjną. Układ kompozycyjny i stan jego zachowania analizowany jest w porównaniu do przykładowych innych obiektów o podobnym charakterze - w Graboszycach, Barwałdzie i Koprzywnicy. Drzewa rosnące wzdłuż ogrodzenia są w wieku około 150 i 90 lat. Są zdrowe, jednak ze względu na swoją wielkość stwarzają pewne zagrożenie podczas silnych wiatrów. Podano warunki, jakie należy spełnić przy renowacji kościoła, by zachować zastany drzewostan, w tym konieczne odległości i zabezpieczenia. Przy rewaloryzacji należy rozważyć możliwość dosadzenia młodych drzew wzdłuż ogrodzenia.

Słowa kluczowe: Zielen, kompozycja, rewaloryzacja.

COMPOSITION OF THE GREEN ELEMENTS AROUND ST GEORGE CHURCH IN OSTROPA

Summary. The article is presenting analysis of the green elements on the area around St George church in Ostropa. There was assessed its natural and composition value. The composition was compared to similar in Graboszyce, Barwałd and Koprzywnica. Trees growing along the border wall are about 150 and 90 years old. Are healthy but can bring some danger in the case of strong wind because of their size. There were given conditions for area re-constructions being safe for the trees. Some new plantations along the wall should be taken under considerations.

Key words: green elements, composition, reconstruction.

1. Wprowadzenie

Prace nad rewaloryzacją kościoła św. Jerzego w Ostropie wymagają rozpatrzenia roli zieleni w jego otoczeniu. Zielen ta, na pierwszy rzut oka nie wydaje się ciekawa. Kilka drzew przy ogrodzeniu i powierzchnia trawnika pomiędzy murem a budynkiem kościoła. Jest to jednak układ charakterystyczny dla małych założeń sakralnych, którego historia sięga średnio-

¹ Dr inż. arch., Wydział Architektury Politechniki Śląskiej, 44-100 Gliwice, ul. Akademicka 7, tel.: 032 237 23 58, e-mail: krzysztof.rostanski@polsl.pl

Krzysztof M. ROSTAŃSKI

wiecz. Brak drzew w tym założeniu zubożyłby go w sposób znaczący. Zastanowienia wymaga również rola trawnika i sposób jego zagospodarowania. Kwestią jest możliwość lokowania tu obiektów budowlanych i ich wpływ na historyczną wierność dla układu kompozycyjnego. Problemem wymagającym rozwiązania jest również sposób rekonstrukcji muru, szczególnie w pobliżu korzeni drzew. Kwestią decyzji projektowej jest dosadzenie młodych drzew w pobliżu muru.

2. Metody

Teren opracowania stanowi otoczenie kościoła pw. św. Jerzego w Ostropie, wraz z murem okalającym założenie i jego najbliższym sąsiedztwem. Analizy drzew prowadzono w oparciu o inwentaryzację, a w tym pomiary piersinicy (obwód na wysokości 130 cm ponad poziomem terenu), szerokości korony, wysokości drzewa i jego stanu zdrowotnego. Stan zdrowotny określono korzystając z pracy Marka Siewniaka [Siewniak -]. Na podstawie piersiń obliczono przeciętną średnicę drzewa. Korzystając z tabel Longina Majdeckiego [Majdecki -] określono przybliżony wiek drzew. Dane te zweryfikowano korzystając z pracy Cezarego Pacyniaka [Pacyniak 1992]. Układ kompozycyjny założenia porównano z wybranymi przykładami podobnych obiektów z własnych obserwacji i z literatury. Wymagania konserwatorskie dotyczące możliwości budowy muru w pobliżu drzew opracowano na podstawie prac dendrologicznych i konserwatorskich [Leonard i Wolski, 2005], [Majdecki, 1993].

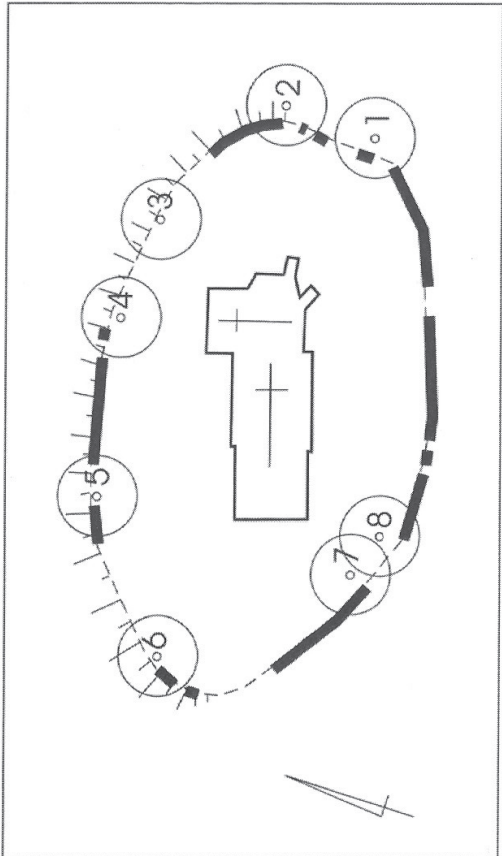
3. Wzrost przyrodniczy zieleni zastanej

Drzewa rosnące w terenie opracowania to w znacznej mierze gatunki rodzime: jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*), lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) i wierzba szypułkowa (*Ulmus laevis*). Przy dawnej branie posadzono zadomowione u nas kasztanowce pospolite (*Aesculus hippocastanum*). Wszystkie drzewa są w dobrym stanie zdrowotnym, jedynie wierzba ma pojedyncze suche gałęzie. Kasztanowce mają niewielkie próchniejące dziuple w miejscach ran po usuniętych gałęziach. Brzozy tych dziupli są zabliznione. Na jednym kasztanowcu i lipie występuje jemiola. Jest tu po kilka osobników na każdym drzewie. Brak suchych gałęzi sugeruje wstępny stan zaatakowania. Należałoby rozważyć potrzebę usunięcia z nich jemioli. Wierzba ma guzowatość pnia. Cały jego pień pokryty jest odrostami, które należałoby usunąć dla uzyskania lepszego efektu wizualnego. Odrosty te mogą też utrudniać ruch w pobliżu pnia. W koronach drzew brak jest posuszu, jednak wielkość drzew sprawia, że mogą one gro-

4. Wzrost kompozycyjny zieleni zastanej

Układ kompozycyjny drzew wokół kościoła pw. św. Jerzego nie wyróżnia się szczególnie na tle innych, podobnych obiektów. Jest on charakterystyczny dla małych założeń sakralnych, a jego historia sięga średniowiecza. W centrum założenia znajdował się kościół, wokół niego zlokalizowany był cmentarz, a całość otoczona była murem, lub innym ogrodzeniem. Teren cmentarza zmienił się z biegiem czasu na trawnik. Nie próbuje się go zabudowywać z szacunku dla prochów pochowanych tu ludzi. Pojawiają się tu jednak czasem kaplice, figury świętych, krzyże, dawne nagrobki, grota Matki Boskiej czy elementy drogi krzyżowej. Całość założenia znajduje się na wzniesieniu, którego krawędź stanowi mur lub jego ślad. Kościół jest dobrze wyeksponowany w swoim najbliższym sąsiedztwie, choć z większej odległości widać jedynie jego wieże i korony drzew. Powodem jest tu zwarta zabudowa mieszkaniowa wokół. Korony drzew z każdego ujęcia podnoszą wartość estetyczną widoku na kościół.

Rys. 1. Ostropa - rzut obiektu, K. M. Rostański.
Fig. 1. Ostropa – plan, K. M. Rostański.

W Bańskiej Bystrzycy na Słowacji, w 2006 roku w trakcie prac budowlanych na rynku w pobliżu kościoła, z ziemi wydobytej z wykupu odsiano kilka metrów sześciennych ludzkich kości. Daje to wyobrażenie o charakterze takich miejsc. Drzewa sadzone wzdłuż ogrodzenia dawały cień i chroniły budynek kościoła przed wiatrem. Możliwe, że zielone korony drzew

zić łamaniem gałęzi w czasie silnych wiatrów. Teren wewnętrzz ogrodzenia jest podniesiony w stosunku do otoczenia. Powoduje to odsłonięcie korzeni w miejscach, gdzie mur uległ zniszczeniu. Podsumowując można stwierdzić, że zastane tu drzewa mają znaczną wartość przyrodniczą. Wartość ta wynika między innymi z zachowania formy koron i dobrego stanu zdrowotnego.

Lp.	Gatunek	Pierśnica (DBH) [cm]	Średnica korony (crown diameter) [m]	Wysokość (height) [m]	Przybliżony wiek (age) [l]	Promień strefy zagrożenia korzeni (radius of root threat zone) [m]	Uwagi (comments)
1.	Kasztanowiec pospolity <i>Aesculus hippocastanum</i>	233	10	16	85	4,6	zabliźniona rana pnia od ognia, próchniejąca mała dziupla, jemiola
2.	Kasztanowiec pospolity <i>Aesculus hippocastanum</i>	312	12	17	115	6,2	zabliźnione rany pnia, próchniejące małe dziuple, po częściowej redukcji konarów
3.	Jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i>	281	20	18	150	5,6	
4.	Wiąz szypułkowy <i>Ulmus laevis</i>	366	19	17	140	7,4	pojedyncze suche gałęzie, guzowatość, odrosty z pnia
5.	Jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i>	357	14	16	150	7,2	dwa zrosnięte pnie ok. 90 cm pierśnicy
6.	Jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i>	299	25	18	150	6,0	
7.	Jesion wyniosły <i>Fraxinus excelsior</i>	171,166	14	14	90	5,6	dwa pnie zrosnięte u podstawy
8.	Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i>	311	12	22	90	6,2	pnie ok. 55 cm pierśnicy każdy, jemiola

Tablica 1. Zestawienie drzew zastanych na terenie opracowania.

Chart 1. List of the trees existing on area concerned.

z dużą ilością soczystych liści mogły też, w pewnym sensie, chronić budynek przed pożarem. Czasem miejsce wejścia na teren kościelny bywało akcentowane. Tak jest właśnie w Ostropie, gdzie po obu stronach bramy wejściowej posadzono kasztanowce. Z zastanego tu układu drzew nie można wywnioskować, czy istniała symetria ich sadzenia względem osi kościoła. Tym niemniej nie jest ona wykluczona.

Fot. 1. Koprzywnica, K. M. Rostański.

Photo 1. Koprzywnica, K. M. Rostański.

Gerard Ciołek przedstawia plan parku w Kluczewsku, gdzie według stanu z XVIII wieku widać kościół otoczony wieńcem drzew wzdłuż ogrodzenia [Ciołek 1978]. Podobny układ kompozycyjny wokół kościoła widać na planie ogrodu dworskiego w Zbyszycach, według stanu z 1846 roku [Ciołek 1978]. Wyraźny wieniec z drzew otacza również kościół na Podgórzu w Krakowie [Bogdanowski 2000]. Na terenie pomiędzy kościołem a ogrodzeniem w Koprzywnicy zachowały się figury świętych i nagrobek w kształcie krzyża. Całość jest obecnie trawnikiem przeciętym aleją prowadzącą od bramy do drzwi kościoła i innymi ścieżkami. Wzdłuż ogrodzenia widoczne są niektóre, pozostałe tu jeszcze drzewa. Wiele drzew zostało

już jednak wyciętych. Te, które pozostawiono mają szerokie, kształtne korony, atrakcyjne estetycznie. Brak tu drzew o zniekształconych, zredukowanych koronach.

Fot. 2. Barwałd, K. M. Rostański.

Photo 2. Barwałd, K. M. Rostański.

Wzdłuż ogrodzenia kościoła w Barwałdzie pozostawiono niektóre drzewa, lecz zredukowano znacznie ich korony. Większość starych lip jednak usunięto, ze względu na zagrożenie jakie stwarzały dla ludzi i dachu kościoła. Lipy o silnie zredukowanych koronach nie są atrakcyjne. Być może odbudują swoje korony, ale trudno powiedzieć czy nastąpi to zanim wypróchnięją ich pnie. Sam układ kompozycyjny stracił również na wartości ze względu na brak wielu drzew i utratę czytelności. W Graboszycach usunięto wszystkie drzewa z terenu wewnątrz ogrodzenia. Pozostawiono jedynie niektóre, rosnące na zewnątrz. Te pozostawione mają zachowany ładny kształt koron, niestety zagrożenia, jakie mogą powodować są wciąż realne.

Przy decyzji dotyczącej zachowania lub usunięcia starych drzew należy zawsze rozważyć, co traktujemy jako większą wartość. Układ kompozycyjny czy okazałość samych drzew. Dobrze jest, gdy można te wartości z sobą pogodzić, często jednak nie jest to możliwe. Wtedy uzyskany efekt bywa ulomny.

5. Wymagania zieleni dotyczące rekonstrukcji muru

Drzewa rosnące wzdłuż muru wymagają zachowania odpowiednich zasad prowadzenia prac budowlanych w ich sąsiedztwie. System korzeniowy drzew rozwija się szeroko. Dla prac budowlanych szczególnie znaczenie ma strefa wokół drzewa, w której znajduje się zasadnicza, niezbędna objętość bryły korzeniowej. Przyjmuje się, że jest to strefa o promieniu równym podwójnemu obwodowi pnia na wysokości 130 cm [Leonard i Wolski 2005]. Dla drzewa o pierśnicy 300 cm, promień tej strefy wynosi 6,0 m. Dla drzew rosnących w terenie opracowania wskazano odpowiednie promienie zasięgu tych stref (tablica 1). W strefach tych fundamenty odbudowywanego ogrodzenia powinny być punktowe, by wyrządzić jak najmniejsze szkody w bryle korzeniowej. Pomiędzy nowym murem a terenem w tych strefach (teren od strony drzew jest podniesiony względem terenu po przeciwnej stronie ogrodzenia) należy założyć drenaż żwirowy. W trakcie prac przy wykopach w tych strefach należy odkryte korzenie drzew osłonić folią i miejsca te podlewać tak, aby uniknąć przesuszenia i obumarcia tych korzeni.

Fot. 3. Ostropa - kościół pw. św. Jerzego, K. M. Rostański.

Photo 4. Ostropa - St. George Church, K. M. Rostański.

6. Podsumowanie

Trzeba przyznać, że autor artykułu nie spotkał założenia o podobnym charakterze, w którym dosadzano by młode drzewa. W Ostropie wyraźnie sadzono około 90 i 150 lat temu. Były to, więc celowe uzupełnienia lub wymiana drzewostanu. W projekcie rewaloryzacji założenia należy powrócić do tej praktyki tak, aby zachować ciągłość istnienia wienca z drzew. Konieczne jest jednak dosadzanie drzew w rozstawie, który zapewni właściwą ekspozycję obiektu. Nie należy doprowadzić do sytuacji, w której zasłoni się bryła kościoła. Należy rozważyć czy drzewa stare, zagrażające budynkowi kościoła i przechodniom należy zachować. Rozważenia wymaga skuteczność redukcji koron i możliwość ich odbudowy. Stan zdrowotny drzew powinien być brany pod uwagę, jako czynnik decydujący. W chwili obecnej wszystkie zastane tu drzewa są w dobrej kondycji. Zachodzić może, zatem konieczność ubezpieczenia właściciela obiektu od następstw nieszczęśliwych wypadków, spowodowanych obłamywaniem się gałęzi oraz szczególna uwaga przechodniów w okresach silnych wiatrów. Być może należałoby ustawić tablice ostrzegające.

W trakcie prac budowlanych konieczne jest zminimalizowanie ingerencji w systemy korzeniowe drzew.

Bibliografia

- BOGDANOWSKI J. 2000. *Polskie ogrody ozdobne*. Warszawa: Arkady, 2000, ISBN 83-213-3990-5.
- CHACHULSKI Z. 2000. *Chirurgia i pielęgnacja drzew*. Józefów-Michalin: Legraf, 2000, ISDN 83-91482-60-X.
- CIOLEK G. 1978. *Ogrody polskie*. Warszawa: Arkady, 1978, ISBN 9788389725523.
- LENARD E. i WOLSKI K. 2005. *Pielęgnacja drzew i krzewów ozdobnych*. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Rolniczej we Wrocławiu, 2005, ISBN 83-89189-64-X.
- MAJDECKI L. (-). *Tabela określania wieku drzew wg pierśnicy*. Warszawa: rękopis.
- MAJDECKI L. 1993. *Ochrona i konserwacja zabytkowych założen ogrodowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993, ISBN 83-01-10825-8.
- PACYNIAK C. 1992. *Najstarsze drzewa w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo PTTK „Kraj”, 1992, ISBN 83-7005-199-5.
- ROSTAŃSKI K. i Rostański K.M. 2003. *Drzewa i krzewy, atlas i klucz*. Krzeszowice: Kuba-jak, 2003, ISBN 83-87971-12-X.
- SIEWNIAK M. (-). *Pielęgnowanie drzew ozdobnych*. Kluczbork: Międzynarodowe Towarzystwo Uprawy i Ochrony Drzew.

Recenzent: dr hab. inż. arch. Agata ZACHARIASZ, Politechnika Krakowska